

POLITIKA INOVACIJA POSLOVNIH SUBJEKATA U INDUSTRIJI KAO FAKTOR ODRŽIVOG RAZVOJA U TRANZICIONOM OKRUŽENJU

Vladimir Mitrović¹, Ivana Mitrović²

¹ Fakultet organizacionih nauka, Univerzitet u Beogradu, Srbija

² Privredni sud, Beograd, Srbija

Korespondencija: vladam338@gmail.com¹

Pregledni rad

Primljeno: 10.07.2020; Prihvaćeno: 12.10.2020

Sažetak: Inovacije imaju primarnu ulogu u današnjem modelu ekonomskog rasta i smatraju se bitnim faktorom održivog razvoja. U tom cilju potrebno je definisanje adekvatne inovacione politike, kao i izgradnja inovacione klime, koju treba ojačati kako na makro, tako i na nivou poslovnih subjekata. Osnovni cilj istraživanja u ovom radu je analiza uticaja inovacione politike poslovnih subjekata u industriji Srbije kao faktoru održivog razvoja u tranzicionom okruženju. Polazna hipoteza podrazumeva da najveći broj poslovnih subjekata u industriji Srbije svoju konkurentnost ne temelji na razvoju inovativnosti, kao što je praksa u razvijenim zemljama. U radu se sublimira šta je potrebno poslovnim subjektima u industriji Srbije da bi inovacije bile brojnije i efikasnije. Rad se sastoji od istraživanja teorijskog karaktera koje je realizovano u skladu sa tehnikama metodologije naučnoistraživačkog rada.

Ključne reči: tranzicija, poslovni subjekti, inovaciona politika, inovacije, održivi razvoj

1. Uvod

Srbiji je potreban novi model razvoja i održiva industrijska struktura. Inovacije su jedan od primarnih načina na koji poslovni subjekti u industriji mogu da postignu održivi rast. Osnovni cilj

istraživanja u ovom radu je analiza uticaja inovacione politike poslovnih subjekata u industriji Srbije kao faktoru održivog razvoja u tranzicionom okruženju. Intencija rada je da pokuša da pruži odgovor da li su rezultati podsticanja razvoja inovativnosti u poslovnim

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

subjektima industrije Srbije na željenom nivou i ukaže da cilj nove inovacione strategije poslovnih subjekata u industriji treba da bude izgradnja inovativnih poslovnih subjekata.

Polazna hipoteza je da najveći broj poslovnih subjekata u industriji Srbije svoju konkurentnost ne temelji na razvoju inovativnosti, kao što je praksa u razvijenim zemljama. U poslovnim subjektima industrije manifestuju se ozbiljne teškoće koje nameće koncept održivog razvoja.

Rad je realizovan u skladu sa tehnikama metodologije naučno istraživačkog rada. Teorijska naliza predmeta istraživanja je podržana saznanjima iz međunarodne i domaće stručne literature, odnosno saznanjima autora koji su u svojim radovima analizirali problematiku koja je predmet istraživanja u ovom radu.

Rezultati rada bi trebali da daju doprinos objektivnom sagledavanju uticaja inovacione politike na razvoj poslovnih subjekata u industriji Srbije u tranzicionom okruženju i sublimišu šta je potrebno poslovnim subjektima u industriji da bi inovacije bile brojnije, i efikasnije, a sve u cilju promene smera privrednog razvoja, kako bi postao manje štetan po okolinu i društveni razvoj, odnosno imao elemente koncepta održivog razvoja.

2. Koncept održivog razvoja i inovativnost

Koncept održivog razvoja (World Commission on Environment and Development) predstavlja koncept koji u sebi integriše ekonomski, tehnološki, socijalni i kulturni razvoj, usklađen sa zahtevima zaštite i unapređenja životne sredine, koji zadovoljava potrebe sadašnjice, ne dovodeći u pitanje sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. [Dukić, 2011, 96] Od 1987. godine kada je na ovaj način definisan u Izveštaju Svetske komisije za okolinu i razvoj (World Commission on Environment and Development), pa do današnjeg dana, on je postao jedan od ključnih elemenata u formiranju i sprovođenju razvojnih politika u svetu, odnosno postao je široko prihvaćen kao uslov opstanka i napredka čovečanstva. Za to postoje moralni, ekološki i ekonomski razlozi.

U konceptu održivog razvoja danas nalaze svoje ishodište svi moderni privredni i društveni trendovi, jer su konkretno štete okolini štete celom društvu i obrnuto, a delovanje u zaštiti okoline donosi koristi u obliku privrednog rasta, zapošljavanja i konkurentnosti. Najvažnija karakteristika zemaljskog budžeta je njegova stalna sposobnost da održava život. U poznatom radu (Intergenerational Equity and Exhaustible of Natural

Resources) Robert Solou [Solow, 1974] postavlja zahtev da svaka generacija ljudi mora imati podjednako pravo na ubiranje koristi od prirode tj životne sredine, te da samo obrazac privrednog razvoja koji to omogućava u toku neograničenog vremena može se smatrati održivim. Prema mišljenju Soloua i sledbenika [Dasgupta & Heal, 1979] proizvodni potencijal u bilo kom trenutku zavisi od količine dostupnih proizvodnih faktora (razni oblici kapitala). Dasguptu i Healu ističu da bi pomenuti kriterijum održivosti bio ispunjen, važno je da ukupna zaliha kapitala, ne opada tokom vremena. Uslov za to je da postoji izvestan stepen supstitucije između različitih oblika kapitala, pre svega prirodnog i fizičkog, a naročito prirodnog i intelektualnog. Međutim, pošto su mogućnosti međusobne supstitucije različitih vrsta kapitala znatno manje, no što se ranije smatralo, [Barbier & Markandya, 1990, 659-669] štaviše, kako se zalihe prirodnih resursa, troše, mogućnosti supstitucije će postojati sve manje. Ovo se posebno manifestovalo 70-tih godina XX veka u vreme poznate naftne krize. Otuda se javlja striktan zahtev za razvojem koji ne umanjuje zalihe pojedinih prirodnih resursa. Imajući u vidu činjenicu da su preferencije budućih generacija za nas nepoznate i da je danas nemoguće razmišljati o

nivou korisnosti koji će pojedini prirodni resursi pružati budućim generacijama to se održivim razvojem može smatrati ono stanje u kome se resursi koriste tako da buduće proizvodne mogućnosti čovečanstva ostanu očuvane. Radi se o održavanju ravnoteže između ljudske potrebe za poboljšanjem kvaliteta življenja i blagostanja s jedne strane i očuvanja prirodnih izvora i ekosistema, od kojih zavise buduće generacije. Po rečima Soloua [Solow, 1993] privredni razvoj ima šanse da bude održiv, uprkos u prošlosti utrošenim nereproduktivnim resursima, ukoliko smanjenje zalihe resursa budu nadoknađene povećanom količinom i kvalitetom fizičkog kapitala, kao i akumuliranim intelektualnim kapitalom. Danas, ono što najuspešnije i najjače kompanije (firme) prikazuju kao njihov glavni kapital je znanje i inovacije, a ne materijalni ili finansijski resursi.

Dakle, u savremenim uslovima privređivanja inovativnost je prepoznata kao jedan od najvažnijih faktora održivog razvoja i da povećanje inovativnosti uz odgovarajući transfer inovacija, dovodi do povećanja napredka privrede i društva u celini. Pored toga, inovativnost je važna za razvoj poslovnih subjekata i jedan od ključnih nefinansijskih činilaca koji determinišu vrednost poslovnih subjekata ili kompanije na tržištu. Pri

tome, inovacija nije nešto što se može ili treba uključiti i/ili isključiti kada je potrebno, odnosno kad nije potrebno. Da bi se inovacija učinila temeljom poslovnih subjekta, veštine i aktivnosti vezane za inovacije treba praktikovati kontinuirano. Inovacija je potrebna svakom poslovnom subjektu, od onog najmanjeg pa do onih kojima je inovacija ključna pokretačka snaga razvoja. Veoma mali broj poslovnih subjekata može da preživi beskonačno dugo bez inovacija. Brojne analize su potvrdile postojanje visokog nivoa korelacije između nacionalnih rezultata opšte konkurentnosti i rezultata inovativne sposobnosti poslovnih subjekata. Zato, brojne države danas investiraju u inovacije i podržavaju razvoj i širenje znanja i tehnologije, jer žele da maksimiziraju ekonomske i ostale ciljeve koji se pre svega ogledaju u jačanju nacionalne konkurentnosti, ravnomernom ekonomskom razvoju, otvaranju novih radnih mesta, stvaranju nove vrednosti, rešavanju ekonomskih problema, smanjenju socijalnih napetosti, rastu socijalne kohezije i sl.

Da podsetimo inovacija je proces pretvaranja ideje u praktičnu primenu - realizaciju, što se može predstaviti kao relacija: inovacija = teorijski koncept + tehnička invencija + komercijalna eksploatacija. [Trott, 2005, 25] Inovacija je

ustvari faza inovacionog procesa: invencija-inovacija-proces difuzije inovacije, pri čemu proces njene difuzije znači širenje tehnoloških i drugih novina posle početne komercijalizacije, modifikacije i poboljšanja. Važno je imati na umu da ne dovodi svaka invencija do uspešne inovacije, niti svaka inovacija završava poslovnim uspehom. Ideja će biti uspešna samo u slučaju uspešne faze komercijalizacije inovacije tj. plasmana na tržištu

3. Inovativna aktivnost - pokretačka snaga ekonomskog razvoja

Inovativnosti u celom procesu razvojnih promena dobijaju ključnu ulogu. Pronalasci i inovacije počinju da se smatraju pokretačkom snagom ekonomskog rasta i razvoja, naročito u 20 veku. Šumpeter [Schumpeter, 1982] je jedan od prvih ekonomista koji je još tridesetih godina prepoznao značaj inovacije i označio je kao osnovni faktor tehnološkog progressa i ekonomskog razvoja, u smislu zamene starih tehnologija novim, što je nazvao "kreativnom destrukcijom". Smatra se da su produktivnost, kao i konkurentnost (competitiveness) činioci koji podstiču visoki ekonomski rast (bez inflacije), a inovacije katalizatori nove ekonomije, koju karakteriše koncept razvoja

zasnovan na znanju. Drugim rečima razvoj inventivnog rada i inovacija je najsigurniji put za povećanje produktivnosti i rešavanje problema razvoja. [Bošković, 1976, 8] S obzirom da je inovativnost sve više prisutna u celokupnom području ljudske aktivnosti, ona i postaje uvodni deo prilikom analize kompleksnosti nove ekonomije, društva i kulture u nastajanju, uključujući i individualnu invenciju, pa konačan rezultat zavisi od složenog obrasca različitih interakcija. [Castells, 2000, 41] Tehnološki razvoj koji se ostvaruje primenom inovacija, postaje činilac, koji snažno utiče na industrijsku snagu zemlje ali ga treba tražiti i u duhu održivog razvoja (sustainable development). Još je Šumpeter (1982) tvrdio da su radikalne inovacije, koje su uveli dinamički preduzetnici, uzrokovale duge periode održivog i stalnog razvoja. Inovacija je sama po sebi, funkcija tri glavna činioca: prvo, kreiranja novog znanja u nauci, tehnologiji i u menadžmentu (bazičnih u inovacijama); drugo, raspoloživosti visoko obrazovane, same sobom programirane radne snage, koja može da koristi nova znanja za unapređenje produktivnosti (može biti i rezultat kvaliteta i kvantiteta obrazovnog sistema), treće, postojanja preduzetnika sposobnih i voljnih da preuzmu rizik transformacije inovacije u

biznis. Ta se nadarenost dovodi u vezu sa postojanjem preduzetničke kulture, ali i sa otvaranjem institucija društva u pravcu preduzetništva. [Castells, 2001, 103-104]

Kako ističe autorka Zjalić [2007] u međusobnoj povezanosti glavnih činioca inovacije menja se tehnologija, društvo, privreda, kultura, zapravo sva područja koja je inovativnost zahvatila tj. u koja je ona ušla ili upravo ulazi. To nam govori o širokoj povezanosti znanja na novim osnovama, obzirom da se na novoj informacionoj platformi stvara nova informaciona struktura sa svojim okruženjem, čija dinamika i ciljevi su postali u velikoj meri međusobno povezani. Za inovativnost je karakteristična velika sposobnost preobražavanja postojećih ideja u korisno nove oblike ili kombinaciju koja je u tom trenutku drugačija da izgleda sasvim nova. Pri tome ranije je napredak, transformisao uslove života dok su njegovi ključni uzroci ostali neizmenjeni. Međutim, sadašnji na znanju zasnovan napredak, utiče da se i ljudi menjaju, s obzirom da promena dolazi iznutra, [Castells, 2000, 12-13] što pomaže da se definišu razvojna rešenja, koja će omogućiti njihovo ostvarenje i što se ogleda u promenama sistema obrazovanja, organizacije rada, trajanje rada, menjanje profesije, zaposlenosti i drugo.

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

Menadžment inovativnih poslovnih subjekata prihvata filozofiju prema kojoj uvek postoji način da se kroz efikasno korišćenje znanja i ideja unapredi poslovanje.

Sušтина inovacije nije u posjedovanju, već realizovanju profitabilnih ideja. Za uspešnost inovacija bitna je pravilna kombinacija strategije, strukture, sistema, zaposlenih i okruženja, [Afauh, 2003, 13-38] a osnovna mera tehnološkog napredka je produktivnost, koja se izražava kao odnos obima proizvodnje i vremena potrebnog da bi se ta proizvodnja ostvarila. To znači da je posebno značajan taj vremenski interval između uvođenja inovacije i postizanja nivoa željenog učinka. Robert Solou je utvrdio da je produktivnost, koja podstiče ekonomski napredak, funkcija tehnoloških znanja i da se svodi na privredni rast, a da su odlike društva ključni činilac koji čini pozadinu privrednog rasta svojim uticajem na tehnološke inovacije. [Castells, 2000, 102] Zato je za proces inovativnosti posebno važno da se izgradi efikasan mehanizam transfera inovacija u privredi i društvu i da veze između poslovnih subjekata i naučnih institucija moraju biti ojačane kako bi bio obezbeđen stalan prenos znanja, inovacija i veština. Japan predstavlja primer dobre prakse industrijskog razvoja zasnovanog na transferu tehnologije. Međutim,

kada je reč o Srbiji spor i nedovoljno efikasan transfer pronalazaka jedan je od glavnih ograničavajućih faktora tekućeg privrednog i tehnološkog razvoja. Jedan od načina za podsticanje transfera inovacija i različitih pronalazaka kroz celu privredu je postojanje institucionalnih mehanizama i njihovo redefinisavanje, što bi omogućilo prenos istraživačkih rezultata u privredu i druge sektore i doprinosilo povećanju broja radnih mesta i dugoročno gledano, povećanju konkurentnosti zemlje.

Održivi razvoj ekonomije i povećanja zaposlenosti se mogu realizovati samo u okruženju koje stimuliše inovacije. Zemlje koje ostvaruju najbrži privredni rast prednjače u pretvaranju ideja u proizvod ili uslugu. S obzirom da se promene u domenu tržišta i tehnologije dešavaju svakodnevno, šansu za opstanak i razvoj imaju samo proaktivno orjentisani poslovni subjekti koji su spremni da pomeraju granice znanja i na osnovu toga permanentno sprovode inovacije na svojim proizvodima (uslugama) i procesima.

Predhodne konstatacije i zakonitosti će važiti i u budućnosti, sa još većom dinamikom i intezitetom, što će nametati potrebu da se istima upravlja kako bi se stvorila nova vrednost, koja je ključna za opstanak, ali i za rast i razvoj poslovnih

subjekata. Dakle, upravljanje inovacijama u uslovima dinamičkog, a posebno tehnološkog okruženja će predstavljati najveći izazov za budućnost na globalnom, ali i na naučnom, odnosno koorprativnom, pa i na ličnom nivou.

4. Kratka ocena stanja inovacione aktivnosti u Srbiji

Srbija, kao zemlja u tranziciji prema Globalnom indeksu inovativnosti za 2019. godinu, našla se na 59. poziciji od 147 zemalja, a po podindeksima: interakcija i raznolikost na 59. mestu, istraživanje i razvoj na 55. mestu i podindeks komercijalizacija na 92. mestu. [WEF, 2019, 501] Pored ovih informacija, za analizu stepena njene inovativnosti važne su i informacije o: zastupljenosti inovativne aktivnosti kod poslovnih subjekata, regionalna zastupljenost inovacija proizvoda i procesa, izdaci za naučno istraživačke aktivnosti i njihova struktura i dr. S obzirom na to da posle 2018. godine nije rađeno istraživanje o inovacionoj aktivnosti u Srbiji, to se u 2020. godini još uvek oslanjamo na zaključke iz dvogodišnjeg istraživanja inovacione aktivnosti 2016-2018. godine. Naime, RZS je 28.06.2019. godine izdao Saopštenje br 172 koje na pregledan način daje stanje inovacione aktiv-

nosti u Srbiji. Prema tom istraživanju koje je sprovedeno na uzorku od 3.673 poslovnih subjekata u Srbiji bilo je inovativno više od 69% velikih poslovnih subjekata, oko 62% srednjih poslovnih subjekata, dok je malih poslovnih subjekata nešto više od 47%. Pri tom, inovativne aktivnosti su zastupljenije kod poslovnih subjekata koji se bave proizvodnjom, gde je inovacije uvelo više od polovine subjekta, dok je kod uslužnih delatnosti inovacije uvelo manje od 50% poslovnih subjekata. [RZS, 2019, 1]

U domaćoj industriji postoji mali broj visokoinovativnih poslovnih subjekata sa velikim potencijalom za rast kao što je IKT sektor - preko 60%, i u prerađivačkoj industriji (58%), kao i veliki broj poslovnih subjekata koji nisu inovativni ili bar ne u dovoljnoj meri. Drugim rečima, najveći broj poslovnih subjekata u industriji Srbije svoju konkurentnost ne temelji na razvoju inovativnosti, kao što je praksa u razvijenim zemljama. U pogledu regionalne zastupljenosti, inovacije proizvoda i procesa imaju gotovo isto učešće (oko 40%) ali su neravnomerno zastupljene po regionima. Regionalna zastupljenost inovacija proizvoda i procesa kreće se u rasponu od 50% (Beogradski region) do 10% (Region Južne i Istočne Srbije). [RZS, 2019, 2]

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

Kada je reč o izdacima za naučno-istraživačke aktivnosti kako pokazuju podaci iz navedenog istraživanja u ukupnim izdacima za uvođenje tehnoloških inovacija udeo izdataka za naučno-istraživačke aktivnosti iznosi preko 27%, pa bilo da su sprovedene interno ili u saradnji s nekim drugim subjektom, dok su svi ostali izdaci, osim istraživanja i razvoja, učestvovali u ukupnim izdacima sa preko 72%. Pri tome, najviše se ulaže u nabavku mašina, opreme - 98% i predstavlja najveći udeo u ukupnim izdacima za inovativne aktivnosti poslovnih subjekata, dok je svega 1,6% sredstava uloženo u sve ostale aktivnosti. [RZS, 2019, 4]

Iako kod većene poslovnih subjekata postoji potreba za inoviranjem, u praksi prisutni su i faktori koji su prepreka inovacionim aktivnostima, kao što su: preveliki troškovi, zatim nedostatak finansijskih sredstava, neizvesna tražnja tržišta za inovativnim proizvodima, velika konkurencija na tržištu i dr. Jedan od najznačajnijih pokazatelja izdvajanja novčanih sredstava za istraživanje i razvoj je bruto domaći izdatak za istraživanje i razvoj kao procenat bruto domaćeg proizvoda. U Srbiji su ta izdvajanja u 2019. godini bila 0,9%, Sloveniji 2,0%, Bugarskoj 0,8%, BiH 0,2%, Nemačkoj 2,9%, Grčkoj 1,0%, SAD 2,7%, Austriji 3,1%, Švajcarskoj 3,4%. [WEF,

2019, 49-609] Pored niskog izdvajanja novčanih sredstava za istraživanje i razvoj u Srbiji prisutan je i nedostatak jasnog pozitivnog trenda u izdvajanjima, kao i činjenice da još uvek nije zaživelo podsticanje poslovne saradnje domaćih i stranih poslovnih subjekata, preduzetničkog duha i inovativne klime.

5. Strateški pristup inovativnosti poslovnih subjekata u industriji u tranzicionom okruženju

Pokazalo se da je ideja o brzoj tranziciji zanemarivala veliki broj okolnosti koje se odnose na sposobnost nacionalne ekonomije da reforme okonča u predviđenom roku, a između ostalog, zapostavljeno je pitanje kako će ekonomija u tranziciji reagovati na pojavu cikličnih kretanja, pre svega, pojavu recesije i krize. U takvim uslovima veoma je bitno imati ideju o razvojnoj strategiji i strategiji inovativnosti kao repnom putu izlaska iz nepovoljnih uslova privređivanja. Praktično umesto potenciranja strategije koja svoju pažnju usmerava isključivo na kontinuitet funkcionisanja, poslovni subjekti koji (p)ostanu strateški inovativni imaju bolji položaj u ovim nepovoljnim ekonomskim ambijentalnim uslovima. Tako i poslovni subjekti u industriji Srbije na nastale promene treba da odgo-

varaju prilagođavanjem i stalnim inoviranjem, čime će i sama uticati na menjanje poslovnog okruženja i ponude na tržištu. Na taj način stvorice uslove za brži razvoj kada se poslovno okruženje izmeni nabolje.

Strategija poslovnih subjekata može se shvatiti kao projekcija koncepta poslovanja sa postavljenim ciljevima koje oni žele ostvariti na tržištu u okviru svojih delatnosti. Kontekst inovacione strategije odnosi se na donošenje strateških odluka vezanih za oblast nove produkcije i procesa, kojima se usklađuju sposobnost poslovnih subjekata i mogućnosti koje postoje u okruženju, radi realizacije strateških poslovnih ciljeva. [Stošić, 2007, 35] Pri tome, osnova za donošenje inovacione strategije je poslovna strategija poslovnog subjekta, i ona ima ulogu posrednika između poslovnog subjekta i okruženja u domenu inovativnosti. Poslovni subjekti su stalno u prilici da donose strateške odluke u okviru inovacionog portfolia, pre svega u pogledu definisanja prioriteta inovacionih projekata, uspostavljanja inovativnih kompetentnosti, raspoloživosti resursa - stoga se inovaciona strategija mora stalno usklađivati sa tehnološkim, marketing, proizvodnom i drugim funkcionalnim strategijama, kao i strategijom intelektualne svojine.

[Cassiman & Veugelers, 2006, 68-82]

Strategijski pristup inovativnosti kako na nivou poslovnih subjekata, tako i na makro nivou se odnosi na kontinuiranu podršku i podsticanje inovativnosti, kao osnove uspešnosti. Suočeni sa novim načinom rada to podrazumeva da se poslovni subjekti u industriji okreću sticanju što više i brže novog znanja i njegove akumulacije kao jedinoj garanciji budućnosti. U uslovima oštre konkurencije, samo oni poslovni subjekti u industriji koji poseduju kritičnu masu znanja koji stvaraju pouzdani i kontinuirani razvoj inovacija mogu da računaju na opstanak i poslovni uspeh, odnosno iznalaženje načina za efikasno korišćenje inovacionog potencijala je uslov za njihov rast i razvoj. Zato je važno izgraditi i ojačati kapacitete inovacionog sistema u celini koji će na efikasan način omogućiti povezivanje nauke i privrede i pružiti podršku visokoinovativnim poslovnim subjektima u industriji i podstaći ostale poslovne subjekte da inovativno razmišljaju. Pošto je inovativnost i složen fenomen, postoji potreba i za njenim sistemskim i sveobuhvatnim praćenjem i evaluacijom. To s razlogom, jer je merenje inovativnosti značajno, obzirom da su dobijeni rezultati (određeni broj studija dokazao je visoku rentabilnost inovativne aktivnosti pos-

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

lovnih subjekata) osnova za definisanje politike razvoja i njenog sprovođenja.

Najnovija istraživanja i analize u okviru radnih programa, ukazuju na istorijski potvrđenu činjenicu da su tehnološke promene i inovacije bile osnovni, a u sadašnjim uslovima i ključni izvor industrijskog, pa samim tim i ukupnog privrednog rasta kao jedine realne osnove povećanja životnog standarda u razvijenim zemljama i ekonomijama u razvoju. To znači da se i putevi našeg izlaska iz sadašnjih privrednih teškoća trebaju tražiti pre svega u preduzetništvu, inovativnosti i kvalitetnoj inovacionoj strategiji kao generatorima rasta i razvoja. U tom smislu strateškim opredeljenjima za promene i inovativnu aktivnost, pre svega sistemskim, poslovni subjekti u industriji zajedno sa ostalim poslovnim subjektima u Srbiji mogu obezbediti nove cikluse razvojnih i poslovnih aktivnosti, a njihovim oživljavanjem oživeli bi se i delovi poslovnog okruženja, što bi povratno pozitivno uticalo na ozdravljenje celog poslovnog okruženja i to bi bio signal kreatorima i donosiocima ekonomskih odluka da naša privreda izlazi iz tranzicione krize.

Smatra se da sve zemlje ne prolaze kroz iste faze tranzicije. U zdravim privredama, privredno okruženje

deluje stimulatивно jačajući konkurenciju preduzetništvo i inovativnost. Činjenica je da kod zemalja u tranziciji uspostavljanje proaktivne, inovativne politike se ne javlja spontano kao direktan odgovor na promenljivo i kompleksno poslovno okruženje, nego poslovni subjekti najčešće reaguju pasivno, dakle, bez inicijative i preduzetništva i računajući da će se "kad tad" stvoriti bolji poslovni ambijent. Zbog toga je potrebno da se traganje za šansama prilikama i rešenjima problema institucionalizuje i da se kontinuelno razvija u okviru internog ciklusa istraživanja i razvoja i da proizvodnja i marketing budu fleksibilni i responzivni na promene u relaciji proizvod - tržište. [Afauh, 2003, 13-18] Da poslovni subjekti u industriji prepoznaju šanse koje im se pružaju i da stvore pravac kretanja i fleksibilnost neophodne za iskorišćavanje tih šansi.

U stanju u kojem se nalazi naša industrija, usled ekonomske slabosti, ali i radi smanjenja podele rizika veoma je bitno podsticanje i unapređenje razvoja industrijskih klastera koji mogu biti u funkciji obezbeđenja efikasnog i dugoročno održivog privrednog razvoja. U uslovima savremene konkurencije, tendencija je da klasteri sve više budu inovativni. Empirijski dokazi podržavaju argument da su poslovni subjekti industrije članice

klastera inovativnije od firmi koje nisu članice klastera. Prema zvanično dostupnim podacima [Innobarometer, 2014], kompanije koje su uvele inovacije u toku 2011. godine imale su porast prihoda do 2014. godine od preko 25%. U okviru studije Innobarometer 2006, koja se odnosi na analizu inovativnih kompanija u EU koje posluju u okviru klastera, ustanovljeno je da su u 2006. godini 78% ovih kompanija nastupile sa novim ili značajno unapređenim proizvodima, a da su dve godine ranije obuhvaćene sve inovativne kompanije u EU i tada je je svega 74% ovih kompanija uvelo nove ili poboljšane proizvode. Dalje rezultati istraživanja pokazuju da je u 2006. godini unutar klastera svoje proizvodne kapacitete i opremu osavremenilo 63% kompanija, dok je učešće svih inovativnih kompanija u EU u 2004. godini iznosilo 56%. [European Commission, 2006, 3-8] Uzevši ovo u obzir, možemo zaključiti da postoje snažne pretpostavke koje govore u prilog tezi da poslovanje unutar industrijskih klastera povećava produktivnost i pospešuje inovativnost. Takođe, empirijski dokazi sugerišu da postoji pozitivna korelacija između snage klastera i snage regiona u inovacijama i razvoju novih pronalaska. Treba ipak reći da koncept klasterizacije sporo biva prihvaćen u srpskoj industriji i

ispoljava nedostatke, a razlozi su brojni.

Održivi razvoj je kompleksna dinamička struktura na koju utiče veliki broj različitih faktora. Kao što postoje faktori koji pozitivno utiču na njegove segmentne delove i podstiču njegove procese, postoje i faktori, odnosno prepreke i potencijalne opasnosti koje mogu negativno da utiču na njegovu "dinamičku ravnotežu". Jedna od potencijalnih opasnosti po održivi razvoj je i da se između opšte strategije, na makro nivou i strategije inovativnosti poslovnih subjekata u industriji javi neusklađenost, što može usporiti opšti društveni i privredni razvoj, a inovacije učiniti manje korisnim, čak kontra-produktivnim. Zbog toga je veoma važno da se ove strategije u što većoj meri usklade, u cilju stabilnijeg, održivog razvoja odnosno većeg i dugoročnijeg efekta od investiranja u inovacije. Usaglašena inovaciona politika poslovnih subjekata industrije i novi poduhvati u preduzetništvu, treba da budu podsticajni faktor obnove i ozdravljenja nacionalne ekonomije, kao i bezbolnije ispunjavanje društvenih potreba, kroz unapređenje kompetitivnosti i rasta vitalnosti i fleksibilnosti poslovnih subjekata industrije, sposobnih da se adaptiraju ali i da prodorno deluju na osvajanju novih tržišta. [Dukić, 2011, 101] I ponovimo na ovom

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

mestu još jedanput da se na nivou nacionalne privrede sistemskim merama i rešenjima treba pružiti podrška inovacionim poduhvatima poslovnim subjektima industrije, koji su usaglašeni sa zahtevima održivog razvoja, kroz razne vidove umreženih projekata.

6. Tranziciono okruženje zahteva potrebu promene inovativne klime u poslov- nim subjektima industrije

Srbija ne može biti isključena iz procesa globalizacije nezavisno o svim negativnim aspektima globalizacije, njenu pojavu treba prihvatiti kao izazov za mogućnosti koje ona nudi u ekonomskom razvoju, rastu i blagostanju. Kada je reč o privredi Srbije ona trpi posebno veliki pritisak koji je posledica činjenice da se dve tranzicije dešavaju simultano, jedna iz netržišne u tržišnu privredu i druga iz industrijske u ekonomiju znanja. S obzirom da poslovni subjekti industrije posluju u složenom i neizvesnom okruženju koje se neprestano menja to podrazumeva dodatno angažovanje i obavezu na makro i mikro nivou kako bi se podrška i pomoć njima i njihovim inovacionim aktivnostima i preduzetništvu, ostvarila uz uvažavanje svih uticajnih faktora koji su značajni u kompleksnom setu procesa i kako bi se produktivni

poslovni subjekti i uspešne firme pojavile kao nosilac razvoja privrede i društva.

Bez obzira na veličinu i delatnost poslovnih subjekata inovativna aktivnost treba da se pokrene sa mikro nivoo. Mnoga istraživanja potvrdila su da poslovni subjekti koji prihvataju izazove upravljanja sa inovacijama, postaju prestižnija i uspešnija na tržištu u odnosu na konkurente. U oblikovanju ovakvih poslovnih subjekta, pored sistemskih mera i rešenja, društvene i ekonomske politike, neopodavno je da se u samim poslovnim subjektima stvore pretpostavke za inovativno okruženje, koje će značiti i specifičan odnos prema korišćenju znanja, tehnologijama, inovacijama i resursima koji se menjaju u skladu sa promenama na tržištu. Dobro odabrane strategije treba da omoguće uspešno korišćenje i razvijanje potencijala poslovnih subjekta i njihovih konkurentskih prednosti. Osim posebnih svojstava poslovne strategije i specifičnog odnosa prema tehnologiji i inovacijama, izabrani model strukture pored vlasničkih prestrukturiranja kao već prihvaćene pretpostavke ima posebnu važnost za kreiranje vrednosti kao i performansi poslovnih subjekata i njihov opstanak na dugi rok. Prostor za jako efikasne i dugoročno efektivne poslovne subjekte u industriji nalazi se i u tome kako zaposleni u njima

kombinuju i koriste znanje, veštine, motive i dr., kada preuzimaju zadatke. Savremeni poslovni subjekti u industriji ukoliko žele puni zamah inovativne aktivnosti moraju da imaju dobro postavljene i razvijene ključne kompetencije, najbolje načine za ostvarenje misije i ciljeva organizacije i sistemsko uvođenje inovacija primenom mera i rešenja društvene i ekonomske politike.

S obzirom da poslovni subjekti u industriji posluju u složenom i turbulentnom okruženju koje se stalno menja, to inovativnost podrazumeva promenu, odnosno potrebu da ona rade drukčije, da istražuju nove mogućnosti i preuzimaju rizik. U tom smislu, veoma je važno da poslovni subjekti u industriji poseduju sposobnost da prepoznaju šanse koje im se pružaju i da stvore pravac kretanja i fleksibilnost neophodnu za iskorišćavanje tih šansi. Njihova otvorenost prema šansama, kao i mentalna i organizaciona fleksibilnost koje dopuštaju preuzimanje rizika su deo onoga po čemu se inovativni poslovni subjekti razlikuju od onih manje inovativnih. Model otvorene inovacije naglašava potrebu za većom saradnjom između ovih poslovnih subjekata i drugih učesnika na tržištu, kako bi se smanjili rizici i troškovi, povećala efikasnost inovativnog procesa i uspešnije komercijali-

zovale inovacije. Otvorenost je posebno značajna za mala, srednja preduzeća i preduzetnike koja svoje skromne resurse nadoknađuju interakcijom sa okruženjem. Štaviše, veliki poslovni subjekti u sve većoj meri su zavisni od spoljnih resursa u okviru svojih inovativnih aktivnosti. Može se zaključiti kako podsticanje apsorpcije (spoljnog) znanja, odnosno jačanje apsorpcijskog kapaciteta, predstavlja imperativ za male ili velike inovativne poslovne subjekte.

Inovativni poslovni subjekti u industriji treba da budu vođeni vizijom koja uliva energiju, da ih usmereva na korisnike kao i ka sistemu vrednosti i procesima koji omogućavaju da se kreativni i inovativni potencijal usmerava ka višem nivou produktivnosti i konkurentnosti. U privredi zasnovanoj na znanju inovacije imaju centralno mesto, jer stvaranje i razmena znanja nije sama sebi cilj, već predstavlja izvor i osnovu za razvoj inovacija koje zajedno sa inovativnom kompetentnošću predstavljaju ključne pokretače dugoročne konkurentnosti i ukupne efikasnosti poslovanja poslovnih subjekata, nacionalne i globalne ekonomije. Pri tome inovativne kompetentnosti bi trebalo da omoguće razvoj i unapređenje sposobnosti za inoviranje - kreiranje novih proizvoda, usluga proizvodnih procesa, metoda organizacije i marketinga, odnosno

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

za upravljanje inovacionim procesima od ideje do komercijalizacije i ostvarivanja konkurentne prednosti.

Najzad, ocenjujući stanje poslovnih subjekata u tranzicionom okruženju može se u opštim crtama ukazati na kritične pravce razvoja i neophodne preduslove za prevazilaženje problema, a time i prevođenje naše privrede u svetski integrisanu i uspešnu privredu. U tom smislu nužne su promene i izgradnja ključnih kompetencija poslovnih subjekata u industriji, koje će omogućiti neophodnu fleksibilnost i inovativnost. Pored toga, u oviru neophodnih preduslova za prevazilaženje teškoća, razvoja i integracije poslovnih subjekata u industriji u svetsku privredu su i aktivnosti vezane za jačanje institucionalnih kapaciteta sa ciljem usklađivanja srpskih standarda sa ISO i drugim međunarodnim standardima, unapređivanja institucionalne infrastrukture za podršku kvalitetu proizvoda, promocije upotrebe CE znaka i međunarodnih standarda, pružanje direktne podrške ovim poslovnim subjektima za implementaciju standarda kvaliteta kao i sertifikaciju i dr.

7. Zaključak

Pitanje razvoja, sada je mnogo značajnije nego ranije. Dosadašnji način donošenja odluka i planiranje razvoja, koji se odvijao odvojeno po sektorima donosi razdvajanje privrednih, društvenih i ekoloških činilaca. Zato u raspravi i odlučivanju o smeru i načinu razvoja tranziciju treba posmatrati kao priliku za nov razvoj i istovremeno potrebu da on bude održiv u svim svojim delovima.

Tranziciona privreda nije u stanju da se razvija samostalno, jer uveliko zavisi od države, kao i da bi donošenje jedinstvenih pravila bilo vrlo pogrešno, ali se kao preporuka našoj maloj ekonomiji može istaći potreba donošenja održive razvojne strategije i obezbeđenje rasta ostvari kroz inovacije, kao i usaglašenosti između opše razvojne strategije i strategije inovativnosti.

Srbija nema zavidan nivo inovativnih aktivnosti i podstiče za inovacije. Pravac u kojem poslovni subjekti u industriji Srbije mogu da se razvijaju u tranzicionom okruženju, koji će omogućiti održivi razvoj jeste inovativni pristup realnim potrebama tržišta i koji će poći od strukture koja ima najveći potencijal za otvaranje novih radnih mesta, i mogućnosti iskorišćavanja kreativnosti, veštine i nadarenosti, uz optimalno korišćenje prirodnih resursa.

Da bi poslovni subjekti u industriji Srbije uspjeli da izgrade svoju konkurentnost i bili važan faktor održivog razvoja i poslovnog uspeha, veliku pažnju moraju da

usmere na korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija, sticanje novih znanja i veština kroz sistem doživotnog obrazovanja.

Reference

- Afauh, A. (2003). *Innovation management: Strategies, Implementation and Profit*, Oxford, Oxford University Press.
- Barbier, E.B., & Markandya, A. (1990). *The Conditions for Achieving Environmentally Sustainable Development*. Elsevier BV, *European Economic Review*, 34(2-3), pp. 659-669.
- Bošković, D. (1976). *Tehnološke inovacije i produktivnost*, Beograd, Rad.
- Cassiman, B., & Veugelers, R. (2006). In search of complementarity in innovation strategy: Internal R&D and external knowledge acquisition. *Catonsville, Management science*, 52 (1), pp. 68-82. DOI: 101287/mnsc.10500470
- Castells, M. (2000). *Informacijsko doba - ekonomija, društvo i kultura: uspon umreženog društva*, Zagreb, Golden marketing.
- Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy*, Oxford, Oxford University Press.
- Dasgupta, P., & Heal, G. (1979). *Economic Theory and Exhaustible Resources*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Dukić, D. (2011). Strategija inovativnosti kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju. *Banja Luka, Svarog*, (3), str. 94-103.
- European Commission (EC). (2006). *2006 innovometer on cluster's role in facilitating innovation in Europe*, Analytical Report, Flash Eurobarometer 187. Preuzeto 10.04.2020. ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_187_eu.pdf
- Republički zavod za Statistiku (RZS). (2019). *Saopštenje br 172: Indikatori inovativnih aktivnosti, 2016-2018*. Beograd, Republika Srbija: Republički zavod za Statistiku,
- Schumpeter, J. (1982). *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Zagreb, Globus.
- Solow, R.M. (1974). *Intergenerational Equity and Exhaustible Resource.*, Oxford, *Review of*

Mitrović V. i dr. Politika inovacija poslovnih subjekata u industriji kao faktor održivog razvoja u tranzicionom okruženju

- Economic Studies, 41(5), pp. 29-45.
- Solow, R.M. (1993). Sustainability: An Economist's Perspective. *Economics of the Environment: Selected readings*, New York, W.W. Norton.
- Stošić, B. (2007). *Menadžment inovacija - ekspertni sistemi, modeli i metod*, Beograd, FON.
- Trott, P. (2005). *Innovation Management and New Product Development*, Harlow, Pearson Education Limited and Essex CM 20 2JE.
- World Economic Forum (WEF). (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum,
- Zjalić, L.J.M. (2007). Inovativnost-nezaobilazni činilac razvoja. *Beograd, Međunarodni problemi*, 59 (1), str. 155-182.

INOVATION POLICY OF INDUSTRY BUSINESS ENTITIES AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN TRANSITIONAL ENVIRONMENT

Vladimir Mitrović¹, Ivana Mitrović²

¹ Faculty of Organisational Sciences, University of Belgrade, Serbia

² Economic Court, Belgrade, Serbia

Corresponding: vladam338@gmail.com¹

Abstract: Innovations hold a primary role in today's model of economic growth and are considered an important factor of sustainable development. With that aim in mind, it is necessary to define adequate innovation policy, as well as the development of innovation incentive environment, which needs to be strengthened both at macro level and the business entities level. The basic aim of this research is the analysis of the impact of innovation policy of the Serbian industry business entities as a factor of sustainable development in transitional environment. The starting hypothesis is that the largest number of Serbian business entities does not base their competitiveness on innovation development, as is common in developed countries. The paper summarises what industry business entities in Serbia need to do in order to be more numerous and more efficient. The paper consists of theoretical research that was realised in accordance with the techniques of the methodology of scientific research.

Keywords: transition, business entities, innovation policy, innovations, sustainable development